

15. *Лапчик М.П.* Информатика и информационные технологии в системе общего и педагогического образования. – Омск: Издательство Омского госпедуниверситета, 1999. – 89 с.
16. *Лапчик М.П.* Проблема формирования алгоритмической культуры школьников. Сообщение 1. Постановка проблемы, выдвижение целей и задач исследования // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Педагогика. – 1976. – № 1 (27). – С. 3-36.
17. *Лапчик М.П.* Проблема формирования алгоритмической культуры школьников. Сообщение 2. Постановка проблемы, выдвижение целей и задач исследования // Новые исследования в педагогических науках. – М.: Педагогика. – 1976. – № 2 (28). – С. 3-41.
18. *Познякова Г.И.* и др. Концепция информационного обеспечения учителей на базе автоматизированного центра коллективного пользования. –СПб., 1997. – 107 с.
19. *Семенюк Э.Л.* Информационная культура общества и прогресс информатики // НТИ. Серия.1. – 1994. – № 7. – С. 3-4.
20. *Хангельдыева И.Г.* О понятии “информационная культура” // Информационная культура личности: прошлое, настоящее, будущее: Междунар. науч. конф.. Краснодар – Новороссийск, 23–25 сент. 1993 г.: Тез. докл. – Краснодар, 1993. – С. 2-7.

УДК 37:504

Л. Лук'янова, м. Київ

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Практики і науковці підкреслюють, що проблема розвитку екологічної освіти в Україні є надзвичайно складним завданням, яке важко вирішиться і потребує особливого підходу як з боку освітян, так і з боку державної влади. Треба визнати, що попри актуальність проблеми, в Україні екологічна освіта не займає належного місця в загальній системі освіти і нині перебуває в незадовільному стані.

Доведеним є факт, що процес усвідомлення необхідності подолання екологічної кризи відбувається через формування екоцентричного типу мислення, екофілізації усієї діяльності суспільства. Провідна роль у здійсненні цього завдання належить учителю. З цього приводу М. Моїсєєв зазначає: «Нині від учителя, насамперед, залежить не тільки доля цивілізації, а й збереження людини на планеті. У цих умовах системі «Учитель» призначено відіграти особливу і вирішальну роль. Нині йдеться не просто про екологічну

освіту і виховання – про всю систему «Учитель», засновану на новій етиці і новому розумінні місця людини і завданнях її цивілізації. І нової моральності» [3, с. 3]. Саме на таких засадах, підкреслює Г. Тарасенко, суспільство покладає особливу надію на вчителя як на керманіча не лише освітніх, а й соціокультурних процесів взагалі [8, с. 134].

У нашому дослідженні не розглядаємо проблему підготовки вчителя до здійснення екологічної освіти і виховання в цілому, а торкаємося тільки аспектів вирішення проблеми засобами організованої діяльності в системі методичної роботи навчального закладу ПТО.

У монографічному дослідженні, присвяченому проблемам сучасної вищої школи [7], академік Н. Ничкало підкреслила, що викладачі вищих навчальних закладів освіти здебільшого не мають психолого-педагогічної підготовки, що негативно позначається на психолого-педагогічному і методичному забезпеченні процесу навчання, негативно впливає на якість підготовки фахівців з вищою освітою. За таких умов особливого значення набуває проблема психолого-педагогічної підготовки викладача вищої школи, поглиблення його методичної компетентності. На наш погляд, окреслені питання щодо викладачів вищої школи разом із певною кількістю специфічних, є характерними і для діяльності викладачів професійно-технічної школи, зокрема викладачів навчального предмету „Основи екології” або спорідненого з ним. Означена проблема ускладнюється тим, що до реалізації завдань екологічної освіти залучаються викладачі всіх навчальних дисциплін, а за умов професійно-технічної школи – і майстри виробничого навчання.

Таким чином, проблема підготовки викладачів до здійснення екологічної освіти, зокрема, ефективної екологізації навчально-виховного процесу в ПТНЗ є актуальною, багатоаспектною і такою, що вимагає вирішення з урахуванням потреб і завдань освітньої галузі такого рівня, та проблем, що набули конкретної забарвленості. На одну з таких було наголошено у виступі В. Кременя на Дні Уряду у Верховній Раді 2003 року: у модернізації професійно-технічної освіти, її інноваційному розвитку провідну роль відіграє педагогічний колектив. Результати аналізу свідчать, що в усіх регіонах України посилюються негативні тенденції щодо кадрового забезпечення системи профтехосвіти. У зв'язку з помітним постарінням педагогічного складу навчальних закладів ця проблема в майбутньому ще більше загостриться.

Інтегральною метою сучасної освіти є особистість вчителя як суб'єкта професійної діяльності. Адже саме він відіграє провідну роль у створенні особистісно орієнтованого середовища для своїх учнів. Підтвердження такої думки знаходимо в опублікованих працях В. Стрельнікова [6, с. 77]. Він зазначає, що основна функція викладача раніше полягала в трансляції суспільного досвіду у вигляді знань і способів пізнання, в сучасній школі викладач має реалізувати функцію проектування індивідуального особистісного і

професійного розвитку кожного конкретного студента. Відповідно на перший план виходять такі форми діяльності педагога як вироблення індивідуальних стратегій навчання, навчальна педагогічна діагностика, індивідуалізоване консультування тощо.

Визначаючи роль учителя у виховному процесі, Г. Тарасенко підкреслює, що вчитель, виховуючи в учнів екологічно доцільне ставлення до природи, не може обмежитися позицією інформатора-передавача конкретних знань про неї та про сучасні екологічні негаразди. Насамперед учитель повинен стати організатором ціннісно-орієнтаційної діяльності вихованців з метою творення екологічно виправданого світовідношення [8, с. 132 – 133]. З точки зору проблем, порушених у нашому дослідженні, особливо важливою є думка Г. Тарасенко, що орієнтація саме на ціннісний зміст духовно-практичного освоєння людством природи змушує вчителя активно реалізовувати культуротворчі функції виховання, які на відмінну від нормативно-регулюючих забезпечують не догматичне нав'язування норм поведінки у природі, а сприяють глибокому морально-психологічному засвоєнню соціального досвіду взаємодії з природою.

На думку вчених, екологія є складною і важко усвідомлюваною освітньою дисципліною як для викладачів, так і для учнів. У матеріалах Другої Всеукраїнської конференції екологічної громадськості підкреслювалося, що викладачі відмовляються викладати спецкурс екології, мотивуючи браком загальних і спеціальних екологічних знань. Ми неодноразово знаходили підтвердження такої точки зору. Наприклад, російські педагоги-практики, окреслюючи проблеми викладання екології, зазначають, що одним з серйозних питань цієї педагогічної галузі є відсутність професійно підготовлених педагогів. Здебільшого цей предмет викладають вчителі біології, які недостатньо володіють понятійним апаратом екології, не говорячи вже про її теоретичний зміст і практичне наповнення. Крім того, за таких умов викладання екології набуває яскраво вираженого біологічного забарвлення, губиться її соціальна складова та індивідуальність. На нашу думку, в умовах професійно-технічної освіти проблема загострюється через необхідність надання всебічної психолого-педагогічної, методичної та організаційної допомоги викладачам спеціального та професійно-технічного циклів, майстрам виробничого навчання.

Нині екологію доволі часто називають синергетичною галуззю знань про природу. У змісті екологічної підготовки вчителя провідними синергетичними ідеями є такі:

- використання системного підходу до вивчення живих систем різного рівня організації з навколишнім середовищем;
- усвідомлення екологічних взаємодій, що забезпечують цілісність живих систем як процесів обміну речовиною, енергією, інформацією з навколишнім середовищем;

- перехід від антропоцентричного підходу до вивчення природних процесів і явищ до поліцентричного (біоцентричного);

- розуміння концепції стійкого розвитку людства як коєволюції суспільства і природи;

- усвідомлення морального вибору способу доцільної діяльності, що є погоджувальною з екологічним і моральним імперативами;

- розуміння виявлення екологічної кризи як кризи культури;

- розуміння багатоманітності цінностей природи (матеріальної, емоційної, естетичної тощо), самоцінності і не відтворюваності життя;

- усвідомлення оптимізації (гармонізації) взаємовідносин суспільства з навколишнім середовищем як соціальної проблеми [1, с. 169].

Наразі є підстави стверджувати про наявність достатньої кількості досліджень з проблем підготовки педагогічних кадрів (С. Гончаренко, Ф. Гоноблін, М. Євтух, І. Зверева, І. Зязюн, А. Линенко, І. Магнусов, О. Мороз, Н. Ничкало та інші), зокрема значно активізувалися дослідження присвячені проблемі підготовки викладачів до здійснення екологічної освіти в навчальних закладах різних рівнів акредитації (С. Алексєєв, П. Бачинський, І. Зверева, Т. Корнер, О. Мітрясова, В. Некос, Л. Німець, Т. Нінова, Г. Пономарьова, Л. Романенко, В. Слостнін, С. Совгіра, Г. Тарасенко, О. Шапокене, М. Швед).

Нова гуманістично орієнтована парадигма освіти, соціальні перетворення у суспільстві передбачають підготовку вчителів нового типу – людей з гуманістичною спрямованістю, професіоналів. Сутність професіоналізму є здатність до інтеграції загальноосвітніх, спеціальних, психолого-педагогічних знань і умінь, компетентність, ініціативність, творчість у вирішенні завдань навчання, виховання і розвитку особистості учнів [2]. Саме такі ознаки мають бути притаманні викладачам, які беруть участь у впровадженні засад екологічної освіти.

З урахуванням однієї з провідних ідей нашого дослідження – створення системи екологічної освіти – вирішення проблеми стає можливим лише за умови спільних дій усіх викладачів, а для професійно-технічної школи і майстрів професійного навчання – відповідно й методична підготовка викладачів до здійснення екологічної освіти повинна здійснюватися комплексно й бути спрямована на зростання рівня їх фахової підготовки, професійної мобільності, відбуватися відповідно до сучасних вимог.

Проблема професіоналізму викладача до певного часу розглядалася з точки зору його діяльнісного контексту, що й донині залишається важливим методологічним орієнтиром, але посилюється роль особистісного аспекту, оскільки професійні досягнення зумовлюються не тільки довершеною системою знань, умінь і навичок, розвитком особистісно-професійних якостей, що в процесі здійснення екологічної освіти і виховання набуває особливого сенсу. Крім того, враховуючи сучасні реалії (збільшення інформаційного

поля, поширення інноваційних педагогічних технологій, посилення вимог до підготовки фахівців), викладач повинен не тільки теоретично опанувати нове, але й активно брати безпосередню участь у формуванні сучасного освітнього простору.

Американські економісти наводять дані, згідно якими рівень професійних знань, що мають набуті сучасні фахівці – лікарі, вчителі, інженери, щорічно поновлюється на 20%. У США запроваджено термін „період напіврозпаду компетентності”, під яким розуміється термін (від моменту закінчення вузу), коли у результаті надходження нової наукової і технічної інформації компетентність фахівців знижується на 50%. Останніми роками цей період має тенденцію до значного скорочення. Так, якщо 50 відсоткове застарівання знань інженерів, які закінчили вищий навчальний заклад у 1940 році, відбулося через 12 років, то вже для випускників 60-х років – через 8 років, а для сучасних випускників цей термін становить 5 років; всього 4 роки становить „період напіврозпаду компетентності” медичних працівників, учителів, менеджерів. За орієнтовними даними російських учених для вчителів екології такий показник становить 2,5–3 роки. Тобто, постійне оволодіння новими знаннями, методиками і технологіями є безумовним чинником підтримки відповідної кваліфікації викладачів.

Отже, узагальнюючи проблеми і труднощі, що виникають у викладачів у процесі здійснення екологічної освіти в ПТНЗ, вважаємо за необхідне запровадити систему методичної роботи. Така система має свої ознаки й певну специфіку, а саме:

- підготовка має здійснюватися протягом навчального року всього терміну роботи навчального закладу;

- підготовка має охоплювати викладачів усіх навчальних циклів: загальноосвітнього, спеціального, професійно-технічного, майстрів виробничого навчання;

- вона має бути спрямована на всебічне розширення інформаційного поля викладача, ознайомлення його із сучасними інноваційними педагогічними технологіями, спрямованими на уможливлення здійснення доцільної екологізації всього навчального процесу;

- вона має бути спрямована на розвиток умінь, формувати в учнів екоцентричну картину світу, усвідомлювати необхідність зміни споживацького стилю життя до навколишнього середовища в процесі фахової діяльності і в повсякденному житті.

Провідною метою такої методичної підготовки викладачів є пролонговане у часі і конструктивне за змістом надання всебічної психолого-педагогічної, методичної допомоги та дидактичного забезпечення щодо здійснення екологічної освіти учнів професійно-технічних навчальних закладів протягом усього терміну їх навчання. У змісті такої підготовки ми виокремлюємо два підходи:

1) методичну роботу з учителями, які викладають курс „Основи екології” або споріднений з ним;

2) методичну роботу з усім педагогічним колективом, спрямовану на системну екологізацію всього навчально-виховного процесу.

Кожний з цих напрямів має свою специфіку, завдання, методи, але у підсумку обидва спрямовані на усвідомлення ролі кожного викладача у створенні системи моральних цінностей, формуванні гармонійних відносин, екоцентричного типу мислення, виховання почуття відповідальності у своїх учнів.

Завдання методичної роботи

Спільні завдання у методичній роботі з пед. колективом ПТГО:

- підвищення загально-культурної підготовки викладача;
- створення умов щодо системного бачення реалій екологічної освіти;
- створення інформаційного еколого-освітнього простору;
- науково-методичне забезпечення процесу екологічної підготовки

Методична робота з викладачами курсу „Основи екології” або споріднених з ним:

- розвиток екологічної компетентності;
- удосконалення рівня професійної майстерності;
- надання методичної допомоги щодо:
 - а) впровадження інноваційних педагогічних технологій;
 - б) організації самостійної пізнавальної діяльності;
 - в) умінь організації контролю за засвоєнням екологічних знань учнів у різних формах

Методична робота з викладачами інших предметів і майстрами:

- методичне консультування з питань екологічної грамотності;
- визначення доцільних підходів до екологізації відповідного предмета;
- розвиток професійних вмінь щодо інтегративної педагогічної діяльності

Організація методичної роботи передбачає використання традиційних і нетрадиційних форм. Досвід використання нетрадиційних форм методичної роботи в професійних навчальних закладах свідчить, що поряд з усвідомленою необхідністю використання таких форм роботи є певні перешкоди і труднощі. По-перше, це різний рівень професійної компетентності викладачів, який не завжди залежить від загального педагогічного досвіду роботи. По-друге, певний психологічний бар'єр, що виникає через ригідність мислення, страх перед власною некомпетентністю, низький рівень самооцінки,

суб'єктивне, упереджене ставлення до нововведень, нездатність до прийняття самостійних рішень. Ще одним важливим чинником, що гальмує впровадження і доцільне використання нетрадиційних форм навчання, є недостатнє висвітлення таких методик у педагогічній літературі та недостатній методичний супровід для безпосереднього їх використання викладачами професійних навчальних закладів.

Особливої уваги у контексті вирішення завдань екологічної освіти і виховання набуває поняття готовності викладача до здійснення такого виду педагогічної діяльності, адже, як наголошує В. Сластенін, саме така якість як іготовність є вирішальною ознакою професіоналізму педагога, а здійснений іченим теоретичний аналіз явища готовності до професійної діяльності може бути досліджено на таких рівнях [5, с. 6 - 7]:

- особистісному, розглядає готовність як прояв індивідуально-особистісних якостей, що зумовлено передбачуваною діяльністю;
- функціональному, окреслює її як тимчасову готовність і працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, вміння мобілізувати необхідні фізичні й психічні ресурси для реалізації діяльності;
- особистісно-діяльнісному, визначає готовність як цілісний прояв усіх с іорін особистості, що дає змогу ефективно виконувати свої функції.

Аналіз наукових досліджень щодо готовності викладачів до здійснення екологічної освіти свідчить про існування різних підходів і точок зору. Так, О.Сластеніна еколого-педагогічну готовність викладача окреслює як соціальну і професійну відповідальність, що охоплює світогляд, розуміння власної відповідальності, соціальну активність, громадянську відповідальність, стійкі природничо-наукові і природоохоронні інтереси, інтелектуальну активність і Потребу в екологічній самоосвіті, мотиваційно-цілісне ставлення до екологічної освіти і виховання учнів, впевненість у необхідності систематичної і професійної самоосвіти [4, с. 11].

Окреме місце в системі методичної підготовки викладачів щодо здійснення організації екологічної освіти учнів посідає розвиток відповідних професійних навичок. До професійних навичок учителів загальноосвітнього, спеціального та професійного циклів у здійсненні екологічної освіти відносимо:

1. Уміння відбирати матеріал екологічного спрямування відповідно до навчального курсу і конкретної теми уроку.
2. Уміння використовувати відібраний матеріал з урахуванням логічної послідовності навчального матеріалу.
3. Вміння використовувати інноваційні педагогічні технології
 - в процесі організації проектної діяльності
 - в процесі проведення дискусійних форм навчання
4. Уміння використовувати результати екологічних досліджень:
 - як вихідний момент у поясненні перебігу явищ і процесів
 - як засіб доказу достовірності гіпотетичних припущень

- як засіб закріплення теоретичних знань
- як засіб перевірки знань.

5. Уміння організувати і здійснювати контроль засвоєння екологічних знань учнів на різних етапах навчального процесу з використанням різних форм і методів.

У процесі підготовки викладачів ПТНЗ до здійснення завдань екологічної освіти доцільну діяльність можуть виконувати ініціативні або творчі групи. Створення таких осередків викладачів-одномумців відбувається з ініціативи представників педагогічного колективу і може діяти у межах одного навчального закладу або ж об'єднувати представників декількох закладів міста або області. Такий творчий колектив викладачів, які переймаються проблемами екологічної освіти, створено на базі Вищого професійного ліцею м. Вінниці.

Література

1. *Алексеев С.В.* Теория и методика эколого-педагогической подготовки учителя в системе постдипломного образования: Монография. – СПб.: Спец Лит, 2001. – 205 с.
2. *Зязюн І.А.* Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К., ВІПОЛ, 2000. – С. 11-58.
3. *Моисеев Н.Н.* О системе „Учитель” // Экология и жизнь. – 2000. – № 3.
4. Система подготовки учителя к экологическому образованию школьников: Сб. науч. тр. / Редкол.: Е.С.Сластенина (отв.ред.) и др. – М.: изд. АПН СССР, 1985. – 106 с.
5. *Сластенин В.А.* Профессионализм педагога: акмеологический контекст // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 4. – С. 4-10.
6. *Стрельников В.Ю.* Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. – Кн. 1. – 295 с.
7. Сучасна вища школа: психолого-педагогічний аспект: Монографія / За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: „ВІПОЛ”, 1999. – 450 с.
8. *Тарасенко Г.С.* Формування естетико-екологічної культури вчителя: Дис. док-ра. пед. наук: 13.00.04. – К., 1996. – 409 с.